



המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

ספטמבר 2026

תשפ"ז – הזדמנות פז או שיעור חד-פעמי בדמוקרטיה? | סקירה

אופן היערכות מערכת החינוך לבחירות היא עדשה דרכה אפשר לבחון כיצד תופסת המערכת את תפקידה בהכשרת האזרחים לעתיד. כיצד נערכה המערכת לקראת מערכות בחירות קודמות? ואיך פותרים את המתח שבין הצורך להגן על התלמידים מפני תעמולה, לבין האחריות להכין אותם להשתתפות בהליך הדמוקרטי?

מיטל ברוך, דפנה כהנא-דולב

הבחירות לכנסת הן רגע שבו ההשתתפות האזרחית הופכת מעיקרון מופשט להתנסות ממשית. האזרחים נדרשים להיחשף למידע, להבחין בין עמדות ואינטרסים, להעריך חלופות פוליטיות ולקבל החלטה שתשפיע על עתידם ועל עתיד החברה שהם חיים בה. לצעירים הניצבים לראשונה בפני האפשרות להשתתף בבחירות, מערכת החינוך היא אחת הזירות המרכזיות להכשרתם לקראת התנסות זו.

מכאן נגזרת שאלת תפקידה של מערכת החינוך בהכנת התלמידים להשתתפות בבחירות. בית הספר נתפס כמרחב חינוכי וציבורי ולא כבמה לפעילות מפלגתית. לפיכך, לצד האחריות להגן על תלמידים ותלמידות מפני תעמולה והטיה פוליטית, מוטלת עליו גם האחריות להכין אותם להשתתפות מושכלת בחברה דמוקרטית. המתח שבין שתי המשימות הללו מלווה את מדיניות משרד החינוך לאורך השנים: בין עידוד למעורבות אזרחית לבין הצבת גבולות לעיסוק פוליטי; בין חשיפה למגוון עמדות לבין החשש מפוליטיזציה; ובין הרצון לקיים שיח פתוח לבין ההסתייגות ממחלוקות ציבוריות טעונות.

סקירה זו בוחנת את המתח הזה דרך האופן שבו מערכת החינוך נערכת לבחירות לאורך השנים. היא מתחקה אחר ההנחיות, התכנים והכלים הפדגוגיים שהוצעו למוסדות החינוך משנת 2019 ועד להיערכות לקראת הבחירות לכנסת ה-26 בשנת 2026, לצד דוגמאות רלוונטיות מחומרים מוקדמים יותר. באמצעות בחינה זו הסקירה עומדת על תפיסת ה"בחירה המושכלת", כפי שהיא משתקפת במדיניות החינוכית: האם הדגש הוא על הכרת הליך הבחירות, בירור עמדות אישיות ומימוש זכות ההצבעה, או גם על פיתוח יכולת לבחון באופן ביקורתי מידע וטיעונים, להשוות בין חלופות, להתמודד עם מחלוקות ולבחון את פעולות השלטון ואת גבולותיו של הכוח הפוליטי? במובן זה, ההיערכות לבחירות נסקרת כאן לא כאירוע פוליטי נקודתי, אלא היא משמשת עדשה שדרכה נבחנת תפיסתה של מערכת החינוך את תפקידה בהכשרת הדור הבא להשתתפות בחיים הדמוקרטיים באמצעות פיתוח כשירות אזרחית דמוקרטית בקרב התלמידים והתלמידות.

אסטרטגיות לעיצוב המפגש בין בתי הספר לפוליטיקה

כשירות אזרחית דמוקרטית היא מכלול הידע, הערכים והמיומנויות המאפשרים לכלל האזרחים והאזרחיות בישראל להשתתף באופן מודע, ביקורתי, אחראי ומעורב בחיים הדמוקרטיים, מתוך התמודדות עם המחלוקות המאפיינות את אופייה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית (הופמן, מימר וברון, בהכנה). פיתוח כשירות זו מחייב תהליך חינוכי מתמשך המעניק לתלמידים לא רק ידע על מוסדות המדינה ועל עקרונות הדמוקרטיה, אלא גם הזדמנויות להתנסות בשיח, בבחינת עמדות ובהשתתפות אזרחית. ואולם בישראל חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה, שבמסגרתם יכולה להתפתח גם אוריינות פוליטית, אינם מתקיימים באופן מחייב

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מול מועלם

שגיר לשעבר סלי מרידור

פרופ' מאריה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצניק

המועצה הבין-לאומית

פרופ' רוג'ר דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי טילברמן אבלה, קנדה

אן אפלכאוס, ארה"ב

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן ברייר, ארה"ב

רלף גרסון, ארה"ב

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' בריטטון מרקושיס, גרמניה

ד"ר שרון נוריאן, ארה"ב

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' גרהרד קוספר, ארה"ב

הארייט שלייפר, ארה"ב

סגני נשיא

נח הקר, מדיניות

פרופ' עמית כהן, מחקר

ד"ר ישי ג'סיין פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' תמר הוסטובסקי ברנדס

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן (אורח)

חסאן טואפרה (אורח)

תומר לוטן (אורח)

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטטמן

פרופ' בני פורת

פרופ' קרנית פלוג

פרופ' מרדכי קרמיניצר

פרופ' גדעון רוט

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק ברמון

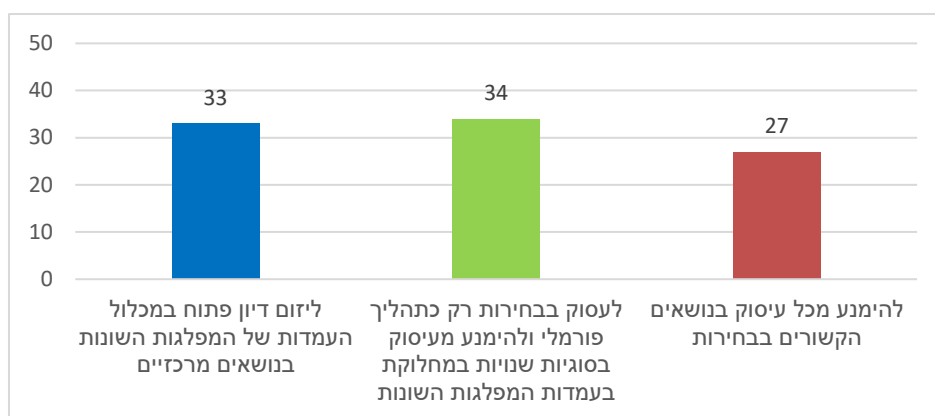
ברנרד מרבוט (1929-2024)

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ (1920-2021)

ועקבי לאורך שלבי החיים, ולרוב מצטמצמים לשיעורי האזרחות בחטיבה העליונה, הנלמדים כחלק מההכנה להשלמת תעודת הבגרות (הופמן, 2020; הופמן וברון, 2021). במובן זה, תקופת הבחירות עשויה להפוך את בית הספר, גם אם לזמן מוגבל, למרחב שבו תלמידים יכולים להתנסות בשיח פוליטי, לבחון עמדות ולתרגל השתתפות אזרחית. הזדמנות זו מקבלת משנה חשיבות לנוכח הפער העולה ממגוון דוחות ומחקרים בין ההכרה בחשיבותם של החינוך האזרחי והחינוך לדמוקרטיה לבין מקומם בפועל במערכת החינוך בישראל (הוד, 2026; הופמן, 2020; הופמן וברון, 2021, 2025; טסלר, 2020; מבקר המדינה, 2016, 2021; משרד החינוך, 2022; קרמניצר, 1996; ועוד).

מתח זה משתקף גם בעמדות הציבור על תפקידו של בית הספר בתקופת בחירות. ב"מדד הקול הישראלי" (יולי 2026), שעורך מרכז ויטרכי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, נשאלו המשיבים איזו מבין הגישות קרובה יותר לעמדתם ביחס לתפקידו של בית הספר, בהתאם לגילי התלמידים, לקראת הבחירות הקרובות לכנסת. 27% סברו כי על בית הספר להימנע מכל עיסוק בנושאים הקשורים בבחירות, 34% תמכו בעיסוק בבחירות כתהליך פורמלי בלבד, מתוך הימנעות מסוגיות שנויות במחלוקת הנוגעות לעמדות המפלגות, ואילו 33% תמכו ביזימת דיון פתוח במכלול עמדותיהן של המפלגות בנושאים מרכזיים.

תרשים 1 – איזו מבין הגישות הבאות קרובה יותר לעמדתך לגבי תפקידו של בית הספר, בהתאם לגילי התלמידים, לקראת הבחירות הקרובות לכנסת? (%) כלל המדגם



* 6% השיבו שאינם יודעים.

תשובות אלה משקפות שלוש אסטרטגיות שונות לעיצוב המפגש בין בית הספר לבין הפוליטיקה: הימנעות מעיסוק בבחירות, צמצום העיסוק בהן להיבטים הפורמליים של ההליך, או הכרה בבית הספר כמרחב לגיטימי לדיון פתוח במחלוקת הפוליטית. בכך הן ממחישות באופן קונקרטי את המתח העומד בבסיס הסקירה: בין תפיסה של הכנה לבחירות כהקניית ידע על מוסדות, הליכים וכללי המשחק של הדמוקרטיה, לבין תפיסה רחבה יותר של הכנה להשתתפות דמוקרטית, הכוללת גם התמודדות עם מחלוקת, ריבוי עמדות, בחינה ביקורתית של מידע והשתתפות בשיח פוליטי.

היערכות מערכת החינוך לבחירות לכנסת מתקיימת בשני מישורים מרכזיים המשלימים זה את זה אך גם מעוררים שאלות באשר לגבולות העיסוק הפוליטי בבית הספר. **במישור המינהלי**, משרד החינוך מגדיר באמצעות חוזרי מנכ"ל והנחיות את התנאים לעיסוק בבחירות ובפוליטיקה במערכת החינוך. הנחיות אלה כוללות דגשים בדבר שמירה על ניטרליות פוליטית, עידוד שיח פלורליסטי והימנעות מהטפה מפלגתית, לצד הדגשת חשיבותו של החינוך לאזרחות דמוקרטית ולהשתתפות מושכלת בבחירות. **במישור הפדגוגי**, המשרד מפקח ומציע מערכי שיעור ופעילויות המותאמים לתקופת הבחירות, הן במסגרת החינוך החברתי והערכי והן במסגרת תוכניות הלימודים, ובעיקר בלימודי האזרחות.

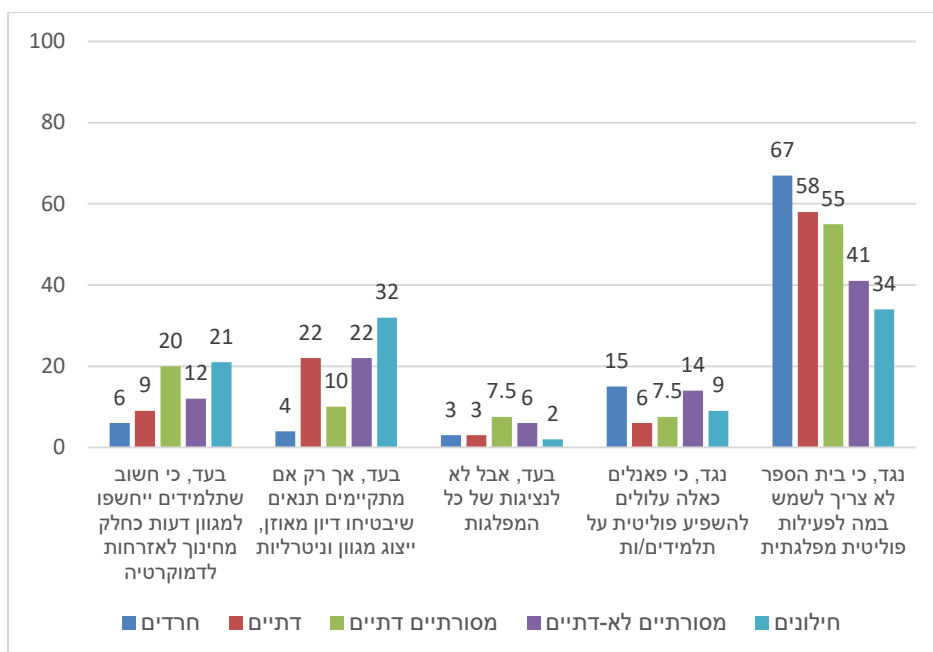
לצד ההיערכות הרשמית של משרד החינוך, מאז שנות ה-90 מתקיימים בבתי ספר תיכוניים רבים מפגשים ופאנלים עם פוליטיקאים ממפלגות שונות, ולעיתים הם מלווים בבחירות דמה¹ המאפשרות לתלמידים להתנסות בפועל בהליך הבחירות. עם השנים, מפגשים ופאנלים מסוג זה נעשו לפרקטיקה מרכזית של העיסוק בבחירות בבתי הספר, והם מהווים עבור תלמידים זירה למפגש בלתי אמצעי עם השיח הפוליטי ועם נציגי המפלגות. יתרה מכך, פרקטיקה זו מאורגנת במידה הולכת וגוברת על ידי גורמים חיצוניים למערכת החינוך, המציעים אותה במסגרת מאגר המענים של מערכת גפ"ן (הופמן, זיידנר וברון, 2023).²

מרכזיותה של פרקטיקה זו אינה מלמדת, כשלעצמה, על הסכמה באשר לגיטימיות שלה במרחב הבית ספרי. כך למשל, בסקר "מדד הקול הישראלי" ביולי 2026 נשאל הציבור אם הוא בעד או נגד קיום פאנלים בבתי הספר בהשתתפות פוליטיקאים ממגוון מפלגות לקראת הבחירות, והממצאים מצביעים על מתח באשר לגיטימיות ולגבולות של פרקטיקה זו: שיעור המתנגדים לקיום פאנלים עולה על שיעור התומכים – בקרב חרדים (82.0% לעומת 12.6%), דתיים (64.1% לעומת 33.4%), מסורתיים דתיים (62.5% לעומת 37.5%) ומסורתיים לא-דתיים (55.2% לעומת 40.5%); בקרב חילונים התמונה הפוכה, עם 42.6% מתנגדים לעומת 55.2% תומכים. ההתנגדות נובעת בעיקר מהתפיסה שבית הספר אינו צריך לשמש במה לפעילות פוליטית מפלגתית, לצד החשש מהשפעה פוליטית על תלמידים.

¹ בית ספר התיכון בליך ברמת גן הוא אחד המוסדות המרכזיים שבו פאנלים שכאלה מתקיימים לאורך השנים ובחירות הדמה שבו נחשבות לא פעם למנבאות את תוצאות האמת. ראו למשל: בלומנטל, איתי. **הבחירות בתיכון בליך: ניצחון סוחף למפלגת כחול לבן**, ynet, 5.3.2019; הופמן, תמי. 2019, **מופע חד פעמי של חינוך לדמוקרטיה**. המכון הישראלי לדמוקרטיה. 4.4.2019.

² ראו גם ליפשיץ קליגר, איריס. **כך משתלטות חברות הפקה חיצוניות על ימי הבחירות בבית הספר**, ynet 20.3.2019; **אתר סקאי הפקות**.

תרשים 2 – לקראת הבחירות, האם את/ה בעד או נגד קיום פאנלים בבתי הספר בהשתתפות פוליטיקאים ממגוון מפלגות? (% יהודים, לפי מיקום על הרצף חילוני-חרדים)



*הערה: התרשים לא כולל את אחוז המשיבים שסימנו "לא יודעים" (בין 0% - 5%).

אומנם הנתונים משקפים עמדות כלפי הפרקטיקה ולא את היקף השימוש בה בפועל, אך הם ממחישים את המתח שבין תפיסת הפאנל כאמצעי לחשיפה למגוון עמדות ולחינוך לאזרחות ולדמוקרטיה לבין החשש מהכנסת פעילות פוליטית מפלגתית למרחב הבית ספרי. מתח זה מפנה את הדיון מן השאלה אם לקיים פאנלים אל השאלה הרחבה יותר של גבולות העיסוק הפוליטי בבית הספר – כיצד מערכת החינוך מבקשת לאזן בין הרצון להכין תלמידים להשתתפות דמוקרטית פעילה לבין הצורך להציב גבולות לעיסוק פוליטי מפלגתי בבית הספר.

על רקע זה, לסקירה זו שני מוקדים: ראשית, ניתוח מסמכי ההנחיות שפורסמו משנת 2019 ואילך, ובעיקר בעקבות רצף מערכות הבחירות שהתקיים בשנים 2019–2022; ושנית, ניתוח מערכי שיעור בנושא הבחירות, הן אלה שפורסמו בתקופה זו והן אלה שמציע משרד החינוך כיום לקראת הבחירות לכנסת ה-26. הניתוח בוחן כיצד התעצבה מדיניות משרד החינוך ביחס להכנת בני ובנות נוער להשתתפות בתהליך הדמוקרטי, אילו גבולות הוגדרו לעיסוק הפוליטי בבתי הספר, ואילו הזדמנויות להתנסות בשיח ובהשתתפות אזרחית הוצעו לתלמידים. לצד המבט ההיסטורי על הדגשים בהנחיות ובחומרי ההוראה, בחינת המענים המוצעים לקראת מערכת הבחירות הנוכחית תאפשר לעמוד על התפיסות של חינוך לדמוקרטיה, השתתפות אזרחית ושיח פוליטי המשתקפות כיום בהיערכות מערכת החינוך.

עידוד מעורבות לצד עיצוב גבולות והגבלות על השיח הפוליטי

לקראת הבחירות לכנסת ה-24 וה-25 פרסם משרד החינוך מסמכי הנחיות זהים שנועדו להסדיר את פעילות מוסדות החינוך בתקופת הבחירות ולהגדיר את יעדיה החינוכיים.³ המסמכים נכתבו על רקע מערכות בחירות אלו בתקופה של אי-יציבות פוליטית מתמשכת בישראל, ומתוך הכרה בכך שחלק מתלמידי התיכון הם מצביעים ומצביעות בפעם הראשונה, ולכן היכרותם עם סוגיות חברתיות ופוליטיות עלולה להיות מוגבלת או חלקית (Isin & Nielsen, 2008). בהתאם לכך, משרד החינוך הדגיש כי יש לראות בתקופת הבחירות הזדמנות לחיזוק התודעה והמעורבות הפוליטית והאזרחית ולהטמעת חשיבותה של ההשתתפות בהליך הדמוקרטי.

אחד המאפיינים המרכזיים של המסמכים הוא ההבחנה הברורה בין חינוך פוליטי-אזרחי לבין חינוך מפלגתי, הבחנה שהוגדרה כבר בחוק חינוך ממלכתי 1953.⁴ בצד ההכרה בחשיבות העיסוק בפוליטיקה ובענייני ציבור, נקבע כי "חינוך לתפיסה פוליטית-מפלגתית מסוימת הנו פסול ואסור", ועל כן נדרשים אנשי החינוך להקפיד על איזון ועל חשיפה למגוון עמדות. בהתאם לכך, המסמך אוסר על תעמולה מפלגתית בשטח בית הספר ומסדיר בקפדנות מפגשים עם מועמדים ונבחר ציבור, מתוך דרישה לייצוג מגוון של עמדות פוליטיות ולהקצאת זמן שווה למשתתפים.

המתח המוכר בין הרצון לעודד השתתפות פוליטית לבין החשש מפני פוליטיזציה של מערכת החינוך משתקף לא רק במסמך זה, אלא בכל מדיניות משרד החינוך לגבי העיסוק בנושאים פוליטיים (ברון והופמן, 2023; הופמן וברון, 2020; כהן, 2018). מצד אחד, משרד החינוך מצהיר כי הוא מעודד דיון בנושאים ציבוריים, היכרות עם ההליך הדמוקרטי ומעורבות אזרחית; ואולם מהצד השני, חלק ניכר מן ההנחיות, למשל, חוזר מנכ"ל "התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית – השיח החינוכי על נושאים השנויים במחלוקת"⁵ מוקדשות להגדרת גבולות, איסורים ומנגנוני פיקוח על האופן שבו אנשי חינוך מתמודדים פוליטית וחינוכית עם הנושאים האקטואליים הטעונים בחברה הישראלית (הופמן וברון, 2020). זהו מתח בין שתי גישות מנוגדות: גישה אחת המדגישה את החשיבות בחיזוק החשיבה הביקורתית וההתמודדות עם קונפליקטים כחלק בלתי נפרד מחינוך דמוקרטי, ולעומתה, גישה אחרת המבקשת להימנע מעיסוק בקונפליקטים וריבוי דעות ומקדמת יוזמות המדגישות אחדות על חשבון התמודדות עם מורכבות חברתית ופוליטית (הלפרין, 2024; קטקו-איילי, כהן, מיכאלי, 2025).

מסמך ההנחיות שפרסם משרד החינוך לקראת הבחירות לכנסת ה-25 (2022) כולל גם מרכיבים פדגוגיים המעידים על תפיסה רחבה יותר של חינוך אזרחי. ההמלצות לקיים פאנלים עם מועמדים, בחירות דמה ופעילויות בהובלת מועצות תלמידים מבוססות על ההנחה שאזרחות דמוקרטית נלמדת לא רק באמצעות ידע, אלא גם באמצעות התנסות וחשיפה למגוון דעות. פעילויות אלו מאפשרות לתלמידים

³ משרד החינוך, אוגוסט 2022. "רענון הנחיות ויעדים פדגוגיים בהערכות מוסדות החינוך לקראת הבחירות לכנסת ה-25". מקוון. מסמך זהה הופץ לקראת הבחירות לכנסת ה-24: משרד החינוך, 2021. "רענון הנחיות ויעדים פדגוגיים בהתנהלות עובדי ההוראה ומוסדות החינוך לקראת הבחירות לכנסת ה-24". מקוון.

⁴ סעיף 19 בחוק חינוך ממלכתי מגדיר את ההבחנה הזו: "מורה, וכן עובד אחר במוסד חינוך, לא ינהל תעמולה לטובת מפלגה או ארגון פוליטי אחר בקרב תלמידים של מוסד חינוך".

⁵ ראו משרד החינוך, חוזר מנכ"ל, הוראת קבע מס' 0012 (דצמבר 2016), התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית - השיח החינוכי על נושאים השנויים במחלוקת.

להתנסות בדיון ציבורי, בהבעת עמדה ובהליכי בחירה וייצוג, ובכך מחזקות את תחושת המסוגלות האזרחית שלהם. במובן זה, המסמך משלב בין למידה על מוסדות הדמוקרטיה לבין התנסות בפרקטיקות דמוקרטיות, ומבטא הכרה בחשיבותן של חוויות השתתפות ממשיות בעיצוב זהותם האזרחית והפוליטית של צעירים. עם זאת, הקריאה הביקורתית מלמדת כי לצד עידוד המעורבות וההשתתפות, המדיניות המוצגת בו נשענת על זהירות רבה מפני פוליטיזציה של המרחב הבית ספרי. כתוצאה מכך, החינוך הפוליטי המתואר במסמך נוטה יותר להדגיש את כללי המשחק הדמוקרטיים ואת חובת האיזון, ופחות את העיסוק הביקורתי במחלוקות ציבוריות, באידיאולוגיות וביחסי הכוח המעצבים את המציאות החברתית והפוליטית.⁶

מלבד מסמכי ההנחיות שהפיץ משרד החינוך לקראת הבחירות לכנסת ה-24 וה-25, מינהל חברה ונוער פרסם מערכי שיעור ופעילויות חינוכיות שנועדו לעסוק בנושא הבחירות. מערכים מסוג זה פורסמו לאורך השנים, ועיון בהם מאפשר לבחון את האופן שבו מעוצב השיח החינוכי סביב הבחירות ואת סוג האוריינות הפוליטית שהפעילויות מבקשות לפתח בקרב תלמידים. להלן נערוך השוואה בין פעילות שנמצאה בחומרים משנת 2003 לבין מערכים שפורסמו לקראת הבחירות האחרונות. אין בדוגמאות המובאות כדי לקבוע שינוי שיטתי במדיניות משרד החינוך לאורך השנים, שכן הן אינן מדגם מייצג של כלל חומרי ההוראה שפורסמו בתקופות השונות. ואולם הן מאפשרות להצביע על הבדלים מעניינים בשני היבטים: המקום שניתן לביקורתיות כלפי השלטון, והמידה שבה השיח החינוכי מזמן התמודדות עם סוגיות ציבוריות שנויות במחלוקת.

מהי "בחירה מושכלת"? גבולותיה של האוריינות הפוליטית בחינוך לקראת הבחירות

דוגמה לאפשרות לעסוק בבחירות דרך בחינה ביקורתית של השלטון ניתן למצוא בחוברת הפעילויות שהפיקו המינהל ההתיישבותי ומינהל חברה ונוער בשנת 2003 לקראת מערכת הבחירות לכנסת ה-16. בחוברת מופיעות פעילויות המעידות על נכונות לעסוק עם תלמידים באופן ישיר בתרחישים פוליטיים המאיימים על עקרונות דמוקרטיים. פעילות בולטת בהקשר זה היא "הסיפור מן העתיד" (ראו נספח א). במסגרת הפעילות מתבקשים התלמידים לקרוא טקסט המתאר תרחיש עתידי מדומיין, המתרחש בשנת 2012, ובו הכנסת מחליטה, בישיבה סגורה, לבטל את הבחירות הקרבות בשל ריבוי המחלוקות הפוליטיות, מצב החירום הביטחוני והכלכלי והקושי למשול. הטקסט מובא כנאום של ראש הממשלה בעתיד, המציג את הצורך בצמצום כוחן של הכנסת ושל מערכת המשפט כדי לאפשר לממשלה ליישם את מדיניותה ללא מגבלות, ולאחר חמש שנים לשוב ולבקש את אמון הציבור.

הפעילות מזמינה את התלמידים לנתח את התרחיש באופן ביקורתי. בין היתר, הם מתבקשים להשיב על השאלות: "אילו צעדים מתאר ראש הממשלה בנאומו שהם פוגעים בעקרונות יסוד של הדמוקרטיה?" ו"מה נדרש לעשות כדי שהסיפור מן העתיד לא יתממש?". בכך, הבחירות משמשות נקודת מוצא לדיון רחב יותר על גבולות הכוח השלטוני, על מנגנוני האיזונים והבלמים ועל ההגנה על עקרונות דמוקרטיים. התלמידים אינם נדרשים רק להבין את חשיבותן של הבחירות או לגבש עמדה לקראתן, אלא גם לזהות תהליכים העלולים לערער את הדמוקרטיה

⁶ ראו למשל: תורגימן, מאיר, פברואר 2023. "מורה ששוחח עם תלמידים על המהפכה המשפטית וזומן לשימוע: כל חטאו היה שדיבר". [ynet](https://www.ynet.co.il).

ולחשוב על הדרכים למנוע את התרחשותם. נדגיש שוב כי פעילות אחת זו אינה מאפשרת להסיק מסקנות על מדיניות משרד החינוך בתקופה כולה, ואף לא לקבוע כי באותה תקופה התקיימה תפיסה עקבית של חינוך ביקורתי לבחירות. עם זאת, היא משמשת מקרה מבחן מעניין, משום שהיא מדגימה אפשרות של מסגור הבחירות לא רק כמנגנון להשתתפות אזרחית, אלא גם כהזדמנות לבחון את השלטון, את גבולות כוחו ואת התנאים הנדרשים להגנה על הדמוקרטיה.

השוואה של דוגמה זו למערכים העכשוויים מאפשרת לבחון אילו ממדים של אוריינות פוליטית מקבלים ביטוי בחומרי משרד החינוך כיום. נראה אפוא שהמערכים שהוכנו לקראת הבחירות לכנסת ה-24 וה-25 ממקדים את הדיון בעיקר בתהליך הבחירה, בשיקולים המנחים את הבוחר ובחשיבות של מימוש זכות ההצבעה. שלושת מערכי השיעור הנגישים באתר משרד החינוך, המיועדים לתלמידי חטיבת הביניים והתיכון, ממחישים את הדגש זה. המערך "רוצים לדעת יותר" מציע מודל המאפשר לתלמידים להביע עמדות, רגשות ודעות ביחס למערכת הבחירות וליצור סביבת למידה פעילה; "למי להצביע?" עוסק בשיקולים העשויים להנחות בחירה במפלגה; ואילו המערך "החובה לממש את זכות ההצבעה" מוקדש לדיון בחשיבות מימושה של זכות ההצבעה לכנסת כמרכיב מרכזי במשטר דמוקרטי. במערכים אלה התלמיד מוצג בראש ובראשונה כאזרח וכבוחר הנדרש לגבש עמדה ולממש את זכותו להשתתף בתהליך הדמוקרטי.

דגש זה ניכר גם בחומרי ההכנה לבחירות לכנסת ה-26. אחד הכלים המופיעים בהקשר זה הוא השאלון "[למי להצביע?](#)",⁷ המבקש לתרגם את תהליך הבחירה הפוליטית לבירור של העדפות אישיות ולשיקולים המנחים את הבוחר. השאלון כולל שתי משימות: בראשונה מתבקשים התלמידים לדרג 14 מאפיינים החשובים בעיניהם בבחירת מפלגה, ובשנייה 12 מאפיינים החשובים בעיניהם בבחירת חבר כנסת. לכל מאפיין מוצעות ארבע אפשרויות דירוג: "חשוב מאוד", "די חשוב", "לא חשוב" ו"לא רלוונטי". בסיום מתבקשים התלמידים לשמור את תוצאות הדירוג ולהשתמש בהן לדיון קבוצתי ובדיון במליאה. במבנה זה, הפעילות מכוונת את התלמידים להגדיר את סדרי העדיפויות שלהם ולגבש לעצמם מערכת שיקולים לקראת הבחירה.

הדגש על העדפותיו של הבוחר הוא רכיב חשוב בתהליך הבחירה, אך הוא מעלה שאלה באשר למובנו של המושג "בחירה מושכלת". השאלון מסייע לתלמיד לברר מה חשוב לו, אך מספק מעט כלים לבחינת האפשרויות הפוליטיות העומדות בפניו: הוא אינו כולל השוואה בין עמדות של מפלגות, בחינה של מצעי מפלגות, בדיקת הבטחות מול ביצוע בפועל, הערכת מקורות מידע כוזבים או התמודדות עם טיעונים סותרים. גם המחלוקות הציבוריות הקונקרטיות שבתוכן מתקיימת מערכת הבחירות נותרות מחוץ למוקד הפעילות, והיא מסתכמת במידה רבה ביכולת של התלמיד לזהות מה חשוב לו, מבלי להעמיק ביכולתו לזהות מחלוקות, להעריך מידע וטיעונים, להבין את משמעותן של חלופות מדיניות ולבחון את פעולותיהם של נבחרי הציבור.

⁷ השאלון "[למי להצביע?](#)" - שאלוני בחירה מושכלת לקראת הבחירות לכנסת, מופיע בקישור לברקוד סריקה בתוך מערך השיעור לקראת הבחירות "[למי להצביע? כיצד בוחרים באופן מושכל?](#)". משרד החינוך, מינהל חיברה ונוער.

הדגש על עמדתו האישית של התלמיד ועל הגדרת העדפותיו מופיע גם בפעילות ["יש לי מנייה במדינה"](#) – בחינת אופי היחסים בין המדינה לבין אזרחיה,⁸ אם כי בהקשר רחב יותר של היחסים בין האזרח למדינה. הפעילות מציגה את האזרחות כשותפות וכמערכת של יחסים הדדיים בין האזרח למדינה. באמצעות הציטוט של ג'ון קנדי, "אל תשאל מה ארצך יכולה לעשות למענך, שאל מה אתה יכול לעשות למען ארצך", ובאמצעות השאלות מה האזרח מקבל מהמדינה, ומה הוא נותן לה, היא מדגישה שייכות, אחריות ומעורבות, לצד הכרה בזכויות האזרח ובחובתו "להתריע על עוולות" ולבקר את רשויות השלטון.

כך, שתי הפעילויות מבקשות לטפח אזרח שמכיר בעמדותיו, באחריותו ובמקומו במדינה, אך שתיהן לא מקדישות מקום רב למפגש עם המרחב הפוליטי הקונקרטי: המחלוקות, החלופות, הטיעונים, המידע והדרכים שבהן אזרח יכול להשפיע על השלטון ולפעול לשינוי.

פעילות אחרת שפורסמה באתר משרד החינוך לקראת הבחירות לכנסת ה-26 נקראת ["המדינה זה אנחנו"](#).⁹ במסגרתה מוצג לתלמידים תרחיש "השלטון עצר מלכת", שבו הכנסת, בתי המשפט, משרדי הממשלה ומוסדות ציבוריים נוספים חדלים לתפקד. התלמידים מתבקשים לבחון את ההשלכות על חייהם, על קבוצות שונות בחברה ועל החברה כולה, ובכך להבין את חשיבותם של מוסדות השלטון לקיומה של חברה מתפקדת. בדומה לשאלון "למי להצביע?", גם כאן נקודת המוצא היא האזרח והקשר שלו למערכת השלטונית, אך הדגש שונה. השאלון עוסק בבירור העדפות לקראת הבחירה, ואילו הפעילות עוסקת במחירים הכרוכים בהיעדר מוסדות שלטון מתפקדים. בשני המקרים, התלמיד נדרש להבין את חשיבות הבחירה ואת חשיבותם של מוסדות שלטון מתפקדים, אך אינו נדרש לבחון את השלטון עצמו כמקור אפשרי לסכנה לדמוקרטיה, את אופן הפעלת כוחו ואת הצורך במנגנונים שיגבילו אותו.

הבדל זה בולט במיוחד בהשוואה לחוברת "הסיפור מן העתיד" משנת 2003. שם כאמור, התלמידים נדרשו להתמודד עם תרחיש שבו השלטון ממשיך לתפקד, אך עושה שימוש בכוחו לביטול הבחירות ולצמצום כוחן של הכנסת ומערכת המשפט, ולזהות את הפגיעה בעקרונות יסוד של הדמוקרטיה. לעומת זאת, ב"השלטון עצר מלכת" (2026) נקודת המוצא היא קריסת מוסדות השלטון וחשיבות שבהמשך תפקודם. זוהי דוגמה לשתי פעילויות העוסקות במוסדות השלטון, אך מזוויות שונות: האחת מזמינה את התלמידים לבחון את הסכנה שהשלטון עצמו עלול להציב לדמוקרטיה כאשר כוחו אינו מוגבל, ואילו האחרת מדגישה את הסכנה שבהיעדר שלטון מתפקד. ההשוואה בין שתי הפעילויות רלוונטית במיוחד לקראת הבחירות לכנסת ה-26, משום שבמציאות הפוליטית הנוכחית שתי הסכנות דורשות התייחסות: הסכנה שבהיעדר מוסדות שלטון מתפקדים והסכנה שבהפעלת כוח שלטוני ללא מנגנוני ביקורת והגבלה.

⁸ פעילות ["יש לי מנייה במדינה"](#) מופיעה כחלק [מערכת מידע ופעילות בחירה והשפעה](#) של מינהל חברה ונוער באתר משרד החינוך תחת הכותרת: מערכי שיעור – שמירה על הדמוקרטיה ומעורבות אזרחית.

⁹ פעילות ["המדינה זה אנחנו"](#) מופיעה אף היא תחת הכותרת שלעיל.

על מה אפשר לדבר? ריכוך השיח והימנעות ממחלוקות פוליטיות קונקרטיות

לצד שאלת הביקורתיות, בשלושת מערכי השיעור שמשרד החינוך פרסם לקראת הבחירות לכנסת ה-24 וה-25 ניכרת נטייה משותפת להימנע מעיסוק ישיר בסוגיות ציבוריות טעונות ושנויות במחלוקת. השיח הפוליטי מוצג בהם באופן כללי ומרוכך, וההתייחסות למחלוקות הממשיות המעצבות את הזירה הציבורית נותרת מצומצמת. מאפיין זה ניכר באופן שבו נבחרים ומנוסחים הנושאים המוצעים לדיון. במערך השיעור "רוצים לדעת יותר", המוגדר כמודל פעילות לתלמידי חטיבת הביניים והתיכון לקראת הבחירות הכלליות לכנסת, מוצעות לדיון סוגיות רחבות כגון: "כלכלה, חינוך, משפט, רווחה ופערים בחברה הישראלית, איכות הסביבה, יחסי חוץ וביטחון ומדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית" (עמ' 7). כך מופיעים הנושאים במקור, כרשימה של תחומי תוכן כלליים, ללא פירוט של השאלות הציבוריות והמחלוקות הפוליטיות הקונקרטיות הנוגעות לכל אחד מהם. ניסוח זה מאפשר למסגר את הזירה הפוליטית באמצעות תחומי תוכן רחבים, מתוך הותרת המחלוקות המתקיימות בתוכם מחוץ לדיון. כך למשל, המונח "משפט" אינו מפנה למחלוקות הציבוריות הנוגעות למערכת המשפט בישראל, ובכללן הוויכוח סביב השינויים המוצעים במערכת והשלכותיהם האפשריות על הפרדת הרשויות, על אמון הציבור ועל המבנה הדמוקרטי. באופן דומה, העיסוק ב"מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית" במערך "למי להצביע?" (עמ' 5) מוצג כעיקרון כללי, מבלי להידרש למתחים ולמחלוקות הנוגעים ליחסים בין שני רכיבי זהותה של המדינה כפי שהם באים לידי ביטוי בשיח הציבורי. יתר על כן, סוגיות מרכזיות המאפיינות את החברה הישראלית, ובפרט יחסי יהודים וערבים, אינן מופיעות כלל במסגרת הנושאים המוצעים בשלושת המערכים, על אף מרכזיותן בשיח החברתי והפוליטי. היעדר זה הוא ממצא משמעותי כשמדובר באופן שבו נבחרים גבולות השיח החינוכי: לצד העיסוק בבחירות ובערכים דמוקרטיים, מצטמצם המרחב המוקדש להתמודדות עם מחלוקות עומק המאפיינות את החברה הישראלית.¹⁰

מגמה דומה ניכרת גם במערך השיעור "למי להצביע?", שבו התלמידים מתבקשים לדרג את חשיבותם של נושאים שונים בבואם לבחור מפלגה. גם כאן, הניסוחים עצמם מציגים עמדות כלליות שאינן מעוררות מחלוקת גלויה, כגון "מפלגה שמחויבת לביטחון המדינה ולהעצמת צה"ל" או "מפלגה שעוסקת בשאלת דמותה היהודית והדמוקרטית של המדינה". ניסוחים אלה מציגים הסכמה רחבה לכאורה סביב ערכים מרכזיים, ואינם חושפים את המחלוקות הפוליטיות והאידיאולוגיות הקיימות סביב פירושם, יישומם והשלכותיהם. באופן זה, השיח המוצע לתלמידים נותר ברמה הצהרתית וכללית, ואינו מזמן התמודדות עם המורכבות של המרחב הפוליטי בישראל. במובן זה, שאלת הגבול בין חינוך פוליטי לבין הבעת עמדה פוליטית אינה מחייבת הימנעות מן המחלוקות; להפך, היא מעלה את הצורך ללמד כיצד להתמודד עימה באופן ביקורתי ודמוקרטי.

שני ההיבטים שנבחנו כאן קשורים אפוא זה בזה. מצד אחד, החומרים העכשוויים מציגים לתלמידים כלים לגיבוש העדפות, לבחירה ולהשתתפות במערכת הדמוקרטית. מהצד האחר, בשלושת המערכים שנבחנו מצטמצם המקום שניתן למחלוקות הפוליטיות הקונקרטיות שבתוכן מתקיימת הבחירה. ההשוואה למקרה

¹⁰ לצד חומרי משרד החינוך, מורים יכולים להיעזר במערכי שיעור של ארגונים חינוכיים וחברתיים, ובהם רשת אורט, התנועה הקיבוצית, קדמה, המגדלור, יסודות ועוד. מערכים אלה עוסקים גם בסוגיות פוליטיות שנויות במחלוקת, כגון יחסי יהדות ודמוקרטיה, כהונת ראש ממשלה העומד למשפט ושותפות פוליטית יהודית-ערבית. עם זאת, שילובם מחייב בחירה מושכלת והתמודדות עם מגוון עמדות ערכיות.



המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

המבחן משנת 2003, שבו תרחיש הבחירות משמש בסיס לדיון ביקורתי בגבולות כוחו של השלטון, מעלה שאלה באשר למרחב הניתן כיום להכנת תלמידים להשתתפות בבחירות, לפיתוח ביקורתיות פוליטית ולהתמודדות עם מחלוקת.

מכאן שהשאלה המרכזית אינה אם חומרי משרד החינוך "בעד" או "נגד" ביקורתיות, ואף לא אם חל לאורך השנים מעבר חד מגישה אחת לאחרת. השאלה המעניינת יותר היא איזה סוג של אוריינות פוליטית החומרים מאפשרים לתלמידים לתרגל. האם "בחירה מושכלת" פירושה בעיקר היכרות עם העדפותיו של הבוחר וגיבוש סדרי עדיפויות אישיים, או שהיא כוללת גם בחינה של המידע הפוליטי העומד בפניו, השוואה בין חלופות, התמודדות עם טיעונים סותרים, זיהוי מחלוקות וביקורת על פעולותיהם של נבחרים הציבור? והאם ניתן לקדם חינוך דמוקרטי שאינו מכתוב לתלמידים עמדה פוליטית, אך גם אינו נמנע מהצגת המחלוקות הממשיות המעצבות את החברה שבה הם עתידים להשתתף כאזרחים?

במובן זה, "הסיפור מן העתיד" משנת 2003 משמש נקודת השוואה המאפשרת לחדד את האפשרויות השונות שלהכנת התלמידים להשתתפות בבחירות. בצד הדגשת חשיבותם של מוסדות שלטון מתפקדים, של השתתפות ושל מימוש זכות ההצבעה, חינוך לאוריינות פוליטית מחייב גם יכולת לבחון את השימוש בכוח, לזהות פגיעה בעקרונות דמוקרטיים, להתמודד עם מחלוקות ולהעריך באופן ביקורתי את החלופות הפוליטיות העומדות בפני האזרח.

מחיכוך וניטרליות לחשש והימנעות מעיסוק בפוליטיקה – המורות והמורים שבאמצע

הנטייה של המורות עצמן להימנע מעיסוק גלוי ומפורש בסוגיות פוליטיות בכיתה, בין היתר בשל תחושת חוסר ביטחון מקצועי, היעדר הכשרה ייעודית לכך והיעדר כלים פדגוגיים מתאימים לניהול שיח טעון ושנוי במחלוקת (ברון והופמן, 2023), בולטת ביתר שאת כשמדובר בנושא כה נפיץ כמו הבחירות לכנסת. ניתן לטעון כי בכך משתקפת תפיסה זהירה ואף עמומה של החינוך הפוליטי, המבקשת לעודד השתתפות בדמוקרטיה אך לצמצם ככל האפשר את העיסוק במחלוקות פוליטיות ממשיות. כך למשל, מסמך משלים שפרסם משרד החינוך בתקופת הבחירות הקודמת עסק בריענון ההנחיות הנוגעות לפעילות פוליטית של עובדי הוראה לקראת הבחירות לכנסת ה-25¹¹ בעוד המסמך הפדגוגי התמקד בתלמידים ובאופני ניהול השיח החינוכי בתקופת הבחירות, מסמך זה התמקד במורים, במנהלים ובמפקחים, והציג מערכת מפורטת של מגבלות והסדרים החלים על מעורבותם הפוליטית. ההנחיות מגדירות באילו תנאים רשאים עובדי הוראה להתמודד לכנסת, להשתתף בפריימריז או לקחת חלק בפעילות פוליטית, ומפרטות שורה ארוכה של איסורים הנוגעים לתעמולת בחירות, להשתתפות בפעילויות מפלגתיות ולשימוש במעמד המקצועי לצרכים פוליטיים. המסמך אף מדגיש כי על עובדי הוראה להימנע מהתנהגות העלולה להתפרש כתמיכה במפלגה או במועמד מסוים, בשל מעמדם הציבורי והשפעתם על תלמידים ועל הציבור הרחב.¹²

במציאות שבה אנשי חינוך רבים חוששים מהאשמות בהטיה פוליטית מצד הורים, תלמידים, הנהלות או גורמים ציבוריים, המסר העולה מן ההנחיות עלול לעודד

¹¹ משרד החינוך, יולי 2022. "רענון הנחיות בנושא פעילות פוליטית של עובדי הוראה לקראת הבחירות לכנסת ה-25".

¹² ראו גם: קשת, אור, מאי, 2026. "ועדה חשאית בהובלת איש שב"כ לשעבר מרגלת אחרי מורים שמבקרים את הממשלה", תחקיר. הארץ.

הימנעות מעיסוק בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת, גם כאשר הם רלוונטיים להבנת המציאות האזרחית והדמוקרטית לקראת בחירה במועמד או במפלגה המתאימה לפי השקפתם וערכיהם. כך, לצד השאיפה לעודד מעורבות פוליטית, עלולה להיווצר בפועל זהירות יתר המגבילה את היקף השיח הפוליטי והביקורית בכיתה.

מגמה זו של צנזורה עצמית והימנעות התגברה מאוד בתקופת הכנסת ה-25 לנוכח המלחמה והקיטוב החברתי והפוליטי המתגבר. אישור החוק בנוגע לפיטורים של עובדי הוראה ושליטת מימון מבתי ספר בשל הסתה לטרור (פברואר, 2024) החרף מציאות זו.¹³ זהירות זו עלולה לצמצם במידה מסוימת את הלגיטימציה של המורות לשמש גורם המתווך מחלוקות פוליטיות, אף שחלק מתפקידן הוא הכוונה והדרכה של התלמידים, ואף תמיכה בדרכי הפעולה שלהם ביחס למטרותיהם הרצויות בהקשר החברתי-פוליטי (תמיר, 2015; Biesta, 2013), כמו עיצוב עמדתם הפוליטית לקראת הצבעתם לראשונה בבחירות לכנסת. כך למשל, מסמך ההנחיות מדגיש כי גם כאשר מורה מביע עמדה, עליו לעשות זאת באופן שלא יתפרש כהכוונת תלמידים לעמדה מסוימת, מתוך הכרה במעמדו כמייצג המוסד והמדינה בעיני תלמידיו. לא ברור מה נחשב ל"הכוונה" ומה לא. תפיסה (עמומה) זו משקפת את השאיפה לניטרליות חינוכית, המנטרלת גם את שיקול דעתן המקצועי של המורות (Geller, 2020) ועשויה להגביר את החשש בקרבן לעסוק בנושא פוליטי מובהק כמו הבחירות לכנסת. אלא שניטרליות מעין זו, אינה באמת ניטרליות. הימנעות גם היא הצגת עמדה או הסכמה שבשתיקה עם מה שנתפס לגיטימי ברגע נתון.

לקראת הבחירות לכנסת ה-26, סוגיות הקשורות בידע פוליטי, בזיהוי מניפולציות, בחשיבה ביקורתית ובמסוגלות עצמית לחשוב מחדש על עמדות, דעות ונתונים צריכות לעמוד בבסיס המאמץ לקידום אוריינות פוליטית, כל שכן בקרב עשרה אחוזים מהצביעים, שזכות ההצבעה ניתנת להם לראשונה.

סיכום: לקראת הבחירות לכנסת ה-26

ההתבוננות בהיערכות מערכת החינוך לבחירות לאורך השנים מעלה תמונה מורכבת. מצד אחד, קיימת הכרה ברורה בחשיבותן של הבחירות כהזדמנות לחזק השתתפות אזרחית, להכיר את מוסדות הדמוקרטיה, לעודד תלמידים לגבש עמדה ולממש את זכות ההצבעה. בשנים האחרונות הוצעו לתלמידים גם התנסויות כמו בחירות דמה, פאנלים ופעילויות המעודדות שיח, בחירה ומעורבות. במובן זה, מעבר להיותן של הבחירות אירוע בפני עצמו שיש להסבירו, הן מהוות גם הזדמנות להתנסות בפעולות המפתחות ומעצבות תפיסה אזרחית פעילה.

מהצד האחר, הסקירה מצביעה על הגבולות הברורים והעבים שמציב משרד החינוך להתנסות זו. לצד העידוד להשתתפות עומדת זהירות רבה מפני פוליטיזציה של המרחב הבית ספרי, המתבטאת באיסור על תעמולה ובהסדרת המפגש עם נבחרי ציבור, אך עלולה להתרחב גם להימנעות מעיסוק במחלוקות פוליטיות ממשיות. כאשר זהירות זו מצטרפת לחשש המקצועי של אנשי חינוך מביקורת ולהיעדר הכשרה וכלים לניהול שיח שנוי במחלוקת, מצטמצם המרחב שבו

¹³ הופמן, תמי, הראל פישר, עדנה ופוקס, עמיר, 2024. "ההצעה לאסור העסקת עובדי הוראה ולשלול תקציבי מוסדות חינוך בשל הזדהות עם מעשי וארגוני טרור מקדמת סתימת פיות ופוליטיזציה ומסוכנת למערכת כולה". חוות דעת. אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה. ראו גם שרון, יניב, פברואר 2024. "החוק לפיטורי מורים עקב תמיכה בטרור ייתן סמכות חסרת תקדים למנכ"ל משרד החינוך, שהוא מינוי פוליטי". דבר.

תלמידים יכולים להתנסות לא רק בהצבעה, אלא גם בהתמודדות עם הסוגיות והעמדות שעליהן הם נדרשים לגבש עמדה בקלפי.

מכאן עולה הבחנה חשובה: ניטרליות פוליטית אינה חייבת להיות הימנעות מפוליטיקה. אפשר לעסוק באופן משמעותי במחלוקות המעצבות את החברה, לבחון טיעונים מתחרים, להעריך מידע, לשאול שאלות על הפעלת כוח שלטוני ולבחון באופן ביקורתי את פעולותיהם של נבחרי הציבור, ובו בזמן לא לקדם מפלגה או עמדה פוליטית מסוימת.

ההשוואה בין החומרים שנבחנו בסקירה מדגישה כי "אוריינות פוליטית" יכולה לקבל משמעויות שונות. היא יכולה להתמקד בהכרת הליך הבחירות, בזיהוי העדפות אישיות ובמימוש זכות ההצבעה; אך היא יכולה לכלול גם יכולת להעריך מידע, לזהות מניפולציות, להתמודד עם טיעונים סותרים, להבין מחלוקות ציבוריות, לבחון את השימוש בכוח ולהכיר בדרכים שבהן אזרחים יכולים להשפיע על השלטון ולבקר אותו.

שבועות ספורים לפני הבחירות לכנסת ה-26, השאלה אינה רק אילו פעילויות יקיימו בתי הספר לקראת הבחירות או אילו מערכי שיעור יעמדו לרשותם. השאלה העמוקה יותר היא איזו כשירות אזרחית דמוקרטית מערכת החינוך מבקשת לטפח אצל צעירים המשתתפים לראשונה באופן פעיל בעיצוב פני המדינה באמצעות השתתפות בבחירות. מצביעי הפעם הראשונה, בוגריה הטריים של מערכת החינוך, מהווים עשרה אחוזים מכלל בעלי זכות ההצבעה במדינה. הדרך שבה מערכת החינוך נערכת להכנתם לבחירות יכולה להיות הרבה יותר ממענה נקודתי לאירוע אקטואלי. היא יכולה להיות הזדמנות לעצב הרגלים של השתתפות, חשיבה ביקורתית והתמודדות דמוקרטית עם מחלוקת.

הבחירות עשויות להיות שיעור חד-פעמי וחולף, אך הן אינן חייבות להישאר כך. פתיחת שנת הלימודים לקראת שנת בחירות היא הזדמנות פז להפוך את העיסוק בבחירות מנקודת שיא רגעית לתשתית מתמשכת של פיתוח אוריינות פוליטית וכשירות אזרחית דמוקרטית. תשתית כזו צריכה לסייע לתלמידים ותלמידות להבין את המציאות הפוליטית, לגבש עמדות ולבחון אותן מחדש, להתמודד עם מחלוקת ולהשתתף בשיח ובחיים הציבוריים, ובעיקר להכיר את כללי המשחק הדמוקרטי ואת האחריות להגן עליהם כאשר הם עומדים למבחן.



המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

רשימת המקורות

- הוד, ר' (2026). **שעת אפס**. בהוצאת אופק מייסודה של קרן ברל כצנלסון.
- הופמן, ת' (2020 א'). **חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך/מסמך עקרונות**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- הופמן, ת', וברון, מ. (2020). **מה מספרים חוזרי מנכ"ל על החינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך? ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה**.
- הופמן, ת', וברון, מ. (2023). **'תוכניות מדיניות בתחום החינוך האזרחי והחינוך לדמוקרטיה, מחקר משווה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- הופמן, ת', זיידנר, ה', וברון, מ. (2022). **'חינוך אזרחי במערכת החינוך בישראל: חינוך אזרחי בחינוך הממלכתי**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה וקרן דב לאוטמן
- הופמן, ת', ברון, מ', ומימר, ע' (בהכנה). **כשירות אזרחית דמוקרטית כמיומנות יסוד למאה ה-21**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- הלפרין, ע' (2024). **אזהרת שוליים – איך נתנו לשנאה ולקיצונים לפרק אותנו (ואיך נבנה חזרה. כנרת, זמורה**.
- מבקר המדינה. (2016). **דוח ביקורת מיוחד: חינוך לחיים משותפים ולמניעת גזענות**. מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור.
- מבקר המדינה. (2021). **חינוך לחיים משותפים ולמניעת גזענות - ביקורת מעקב**. **דוח ביקורת שני 71/ג**. מבקר המדינה.
- משרד החינוך (2022). **דוח הוועדה לחיים בשותפות ומניעת גזענות**.
- משרד החינוך, חוזר מנכ"ל, הוראת קבע מס' 0012 (דצמבר 2016), התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית - השיח החינוכי על נושאים השנויים במחלוקת". מקוון.
- קטקו-איילי, כהן, א', ומיכאלי, נ' (2025). **חינוך פוליטי בעת משבר לאומי: המשגה מחודשת ומודל יישומי REACT**. משרד החינוך, לשכת המדענית הראשית. מקוון.
- שפיגל-כהן, ג' (2015). **חינוך לדמוקרטיה, ישראל 2015: תמונת מצב**. כנס דב לאוטמן למדיניות החינוך 2015- מדיניות חינוך לדמוקרטיה.
- תמיר, י' (2015). **מי מפחד משוויון? על חינוך וחברה בישראל, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד**.
- Biesta, G. (2013). Interrupting the Politics of Learning. Sage Journals, 5(1).
- Geller, R. C. (2020). Teacher Political Disclosure in the Trump Era. Annals of Social Studies Education Research for Teachers, 1(1), 37–41.
- Isin, E. and Nielsen, G. (Eds.) (2008), Acts of Citizenship, London: Palgrave Macmillan.